

donkerbruine roofvogel bewoont eenzame rotshellingen in gebergten, waar hij grote nesten op uitspringende richels maakt.

Zalmachtigen, speciaal herkenbaar aan de achter de rugvin zittende zg. kleine vetvin zonder vinstralen, spelen in Noorwegen een grote rol. Alle inheemse soorten, waaronder zalm (N: laks) en forel (N: aure) houden van helder snelstromend water, die we in het hooggebergte wel kunnen vinden.

LITERATUUR:

- I. Norges Dyreliv. Uitg. J. W. Cappelen Forlag, Oslo.
Bind I: Pattedyr (Zoogdieren).
Bind II: Fugler (Vogels).
Bind III: Krypdyr, amfibier og fisker (Reptielen, amfibieën en vissen).
Bind IV: Hvirvelløse dyr (Ongewervelden).
- II: Dyreliv. Uitg. Den Norske Turistforening, Oslo.
Årbok 1958.
- III. Nomina Avium Europaeorum. Uitg. E. Munksgaard, Copenhagen.
- IV. Glossarium Europae Mammalium Terrestrialium. Uitg. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.

De berglemming (N: lemmen) een specifieke Noorse knaagdiersoort. Bekend zijn hun „trektochten”.

D. A. Vleugel

Vogelwaarnemingen bij den Haag in de strenge winter 1962/1963

De nachttrek en de strenge vorst

Wat het voorkomen van nachttrek betreft, bepaalde ik me noodgedwongen voornamelijk tot de lijsters. Deze trekken bij voorkeur 's nachts en zijn dan aan hun geluiden min of meer op naam te brengen. De eerste avonden van de derde vorstperiode, met name op 22 dec., zag ik na zonsondergang twee maal een merel in zee steken. Andere merels en ook koperwieken trokken parallel aan de kust. 's Avonds hoorde ik van 22 u. tot 22.10 u. waarnemend, één keer een „siet”-roep van een lijster. Op 24 dec. zag ik, omstreeks zonsondergang geruime tijd waarnemend, slechts één keer een merel in zee steken; er kwamen echter wel merels en andere lijsters uit zee terug. Ook vlogen sommige parallel aan de kust. Ook de avondtrek van andere soorten, die er de vorige avonden wel was, bv. van eenden en wulpen, bleef totaal achterwege met deze bittere koude, die vooral na zonsonder-

gang snel intens werd. Op 28 dec., tijdens de massale sneeuwvluchten, maakte ik een wandeling van 20.40 u. tot 21.40 u., speciaal met het doel nachteluiden van trekkers te beluisteren. Er klonk geen enkel vogelgeluid. Dit totale gebrek aan roepen van nachttrekkers is in de maanden januari en februari, toen de vorst steeds voortduurde, zo gebleven. Enkele malen hoorde ik 's nachts eenden en één keer scholeksters overkomen; dit was echter vermoedelijk slechts nachtelijke activiteit in de omgeving van en/of tussen de verschillende plaatsen in de stad, waar open water was; het was in totaal twee of drie keer. Er mag wel worden aangenomen, dat na enkele dagen strenge vorst de nachttrek zich geheel naar de dag verlegd heeft. Ook dit heb ik nergens in de verslagen over strenge vorstperiodes vermeld gevonden. De oorzaak zal wel zijn, dat voorkeur wordt gegeven aan de minder koude daguren, om te sterke afkoeling onder het vliegen in de bar koude nachten te voorkómen. Het is mogelijk, dat ganzen, zwanen en eenden een uitzondering maken; zij kunnen wellicht ook bij strenge kou het vliegen lang volhouden. Zo meldden we hiervoor het trekken van ganzen, die 's morgens vroeg uit de Noordzee kwamen, nl. op 31 dec. Het vroor toen licht bij ons, in Oslo echter 20° C. Het feit echter, dat de gehele dag trek van lijsters, eenden en steltlopers geconstateerd kon worden, is een aanwijzing te meer, dat de nachttrek zich inderdaad naar de dag verlegd had.

Een tweede verlegging was, dat er reeds op 27 dec. midden op de dag veel meer trek was dan 's morgens. Waarschijnlijk kwam dit mede, doordat de sneeuw 's middags afnam. Of het gedurende de gehele vorstvlucht het geval is geweest, konden wij niet nagaan, omdat we na de Kerstvacantie niet 's morgens konden waarnemen. In elk geval was er op de dagen, dat de weersomstandigheden zo waren, dat er kusttrek en geen zeetrek verwacht kon worden, steeds trek midden op de dag, terwijl dit naar bekend, bv. bij de herfsttrek, slechts weinig het geval is.

De vorstvlucht van 1—8 januari

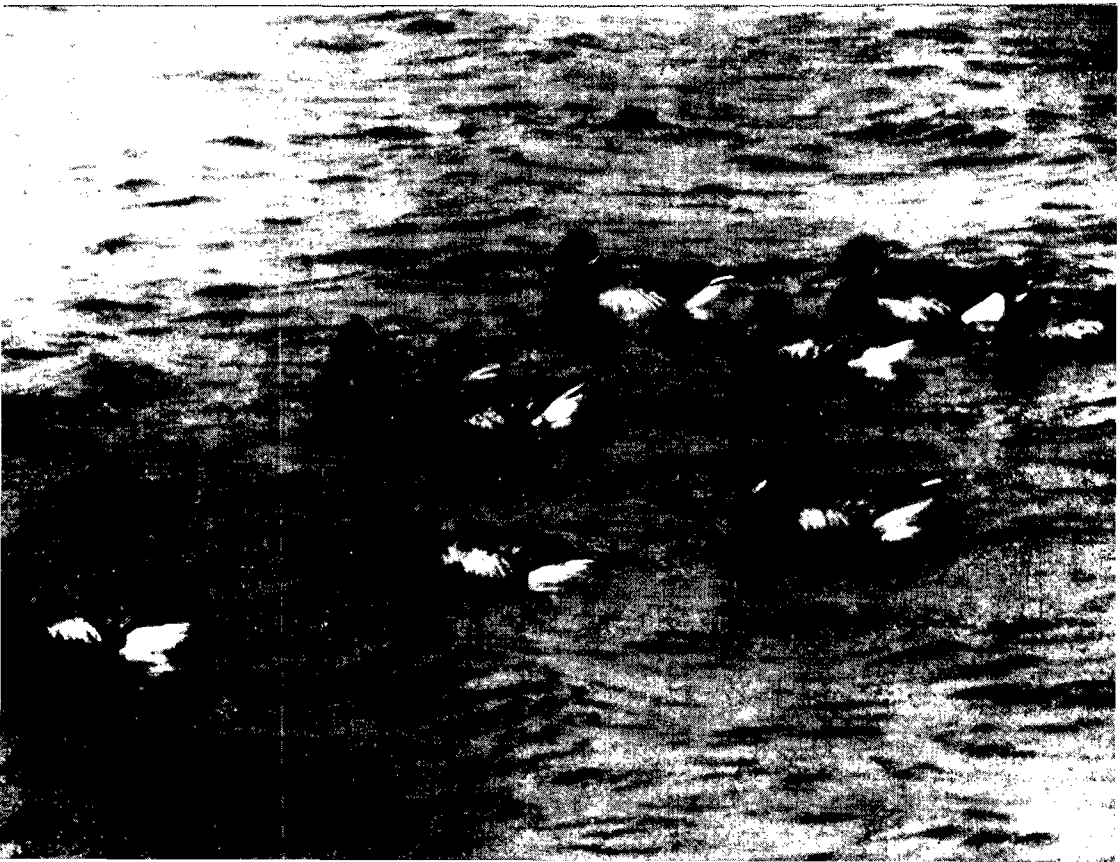
Ook het nieuwe jaar begon met matige tot strenge vorst en vrij krachtige winden; te Den Helder was de wind zelfs stormachtig. Het was daardoor bij een temperatuur van -7° opnieuw ongelooflijk koud en in de zeereep was er vrij veel driftsneeuw. Zelfs zag ik nog enkele kleine zangvogels de Boulevard afzakken; ik kon ze niet op naam brengen, evenmin als de vorige dag. Ook nu vlogen er groepjes kramsvogels en akkerleeuweriken // de kust. Verder ook kleine lijsters, waarschijnlijk wel koperwieken, tot troepen van 30 ex. toe. Verder vrij veel eenden boven zee, o.m. net als de vorige dag, een troep van ± 30 grote zaagbekken. Verder zo nu en dan een eenzame spreeuw, een dito houtduif of een graspieper. Verder als buitenbeentje een bruine kiekendief van Noorder- naar Zuiderhavenhoofd vliegend. Een troep wulpen van 100 ex. en een groep grauwe ganzen van 70. Om 11.30 u. stopte ik met de waarneming. Ik had slechts 1 kramsvogel in zee zien steken in westelijke richting. Deze kwam echter terug, draaide bij en bleef op enige afstand van de kust // Z.W. vliegen. Zulke vogels gaan echter in de regel toch wel naar Engeland. In de buitenhaven zwommen enkele tientallen meerkoeten e.d., ook toppers, enkele kuifeendjes en een brilduikerswijfje. De zon was zo nu en dan vaag te zien.

Op 2 jan. waren we om 10.30 u. op de Boulevard. Matige oostelijke wind (-9°). Verschillende dode vogels, wilde eenden, meerkoeten, kokmeeuw. Ook stervende, bv. meerkoeten. Kleine groepjes veldleeuweriken en kramsvogels trokken Z.W. Verder flinke troepen eenden (w.o. bergeenden) en een grote groep futen (wel 150). Ook scholeksters: in één uur 345/5. Vóór het Kurhaus een groepje pleisteraars, o.m. groenvinken.

De 3e januari waaide er een krachtige oostelijke wind. Grote koude met 's morgens een temperatuur van -7° C. en 's middags -5° . Van nu af aan moest ik de waarnemingen sterk beperken, alleen tussen de middag met op woensdag, zaterdag en zondag meer gelegenheid tot observeren. De wind was ditmaal bijna overal krachtig of vrij krachtig uit oostelijke richtingen en het leek nauwelijks waarschijnlijk, dat er trek zou zijn, zodat ik thuis bleef. Op 4 jan. was het warempel windstil (Z.Z.W.) en sneeuwde het flink. Het zicht was slechts 100 m. De temperatuur steeg tot -1° C. In een half uur trokken door: grote lijster, groenvink, kramsvogel en enkele akkerleeuweriken. Bij de akkerleeuweriken bemerkte ik ook boomleeuweriken en bij een andere troep kuifleeuweriken. Verder passeerden ook wat eenden. Op het strand zaten drie ringmussen naar voer te zoeken. Op 5 jan. was er een dichte mist en de temperatuur liep op tot $+1^{\circ}$ C. De wind was Z.Z.W., 1 à 2 B. Toch trokken er van 12.45 u. tot 13.15 u.

Rotganzen trokken in het begin van de strenge vorst soms door op zee.

Foto: F. P. J. Kooymans

enkele troepjes vorstvlinders door, w.o. akkerleeuweriken, spreeuwen en kramsvogels. In het Verversingskanaal zaten buiten de sluis o.a. scholeksters, tureluurs, middelste zaagbekken en een dodaars. Op het veldje bij de buitenhaven zochten 15 akkerleeuweriken voedsel. Aad Andriessie meldde echter van een strandwandeling, gemaakt van 11 tot 2 u.: 500 à 600 kramsvogels doortrekkend, $\pm$ 200 akkerleeuweriken en twee à drie troepjes eenden; verder 8 knobbelzwanen.

Op 6 jan. dooide het nog door, althans in het westen ($+1^\circ$). De vorstvlucht was nu practisch tot staan gekomen. Bij betrokken lucht en windstilte en zo nu en dan motregen, gingen nog enkele spreeuwen of veldleeuweriken Z.W. Ik zag in de verte een troep van $\pm$ 20 veldleeuweriken en/of lijsters op de kust stoten, ze draaiden bij en gingen N.O.; dit was wel als verkeerde trek op te vatten. 30 niet geïdentificeerde steltlopers gingen Z.W. Merkwaardig was de trek die onmiddellijk weer N.O. ging: van 10.15 u. tot 11.15 u. 4 knobbelzwanen, 14/2 scholeksters, 3 wulpen, 8 tureluurs, 6 steenlopers, 20/2 bonte strandlopers, 10/1 kanoetstrandlopers, 2 merels, 30 eenden, meest brilduikers en 100/1 kramsvogels. Verder ging een bonte kraai N.O., terwijl er ook één uit zee kwam, die eveneens noordoostelijk langs de kust draaide. Als pleisteraars zagen Pronk c.s. barsijsjes, putters en een ijsgors op een braakliggend terrein.

Op 7 jan. had het echter weer 6° gevroren en tussen de middag gingen er weer troepjes eenden, meest kuifeendjes, maar ook toppers en brilduikers naar het zuidwesten. Verder 40 grauwe ganzen en enkele tureluurs. Om 4 u. zag mevr. Fehr aan de Wassenaarse Slag een troep van 105 brandganzen Z.W. gaan. In de duinen waren daar overal veel veldleeuweriken. De 8e januari trokken 35 donkere ganzen ver op zee evenwijdig aan de kust tussen de middag. Na deze datum was de algemene vorstvlucht afgelopen en waren er alleen op bepaalde dagen sommige soorten, die weer doortrokken. Vanaf deze datum zullen we daarom de daarvoor in aanmerking komende soorten afzonderlijk behandelen. Late trekkers worden steeds genoemd. Wij vermelden in het volgende slechts waarnemingen na 8 jan. gedaan, om dubbel tellen te voorkomen. Meestal namen we, als gezegd slechts korte tijd, nl. een half uur tussen de middag of tegen de avond waar. In andere gevallen wordt de waarnemingstijd in de regel vermeld. Vooraf moeten we nog over het grote ijsveld vertellen, dat een aantal dagen voor de kust lag.

Het grote ijsveld

Er is al tamelijk vroeg een ijswal op het strand ontstaan. In de omgeving van het Verversingskanaal bleef het strandijs echter nog vrij lange tijd weg. Hierdoor ontstond een bij de vogels heel welkom gebiedje met open water, waar vele eenden en steltlopers korter of langer tijd pleisterden. Op 19 jan., na dagenlange strenge vorst, begon er een krachtige O.N.O.- à N.O.-wind te waaien. Deze bracht veel drijfijis voor de kust; wellicht kwam dit uit de Duitse Bocht en/of uit het Waddengebied. Op 20 jan. werd de veerdienst Oostende—Dover zelfs gestaakt, voor het eerst sedert haar bestaan, en Dover werd door het ijs afgesloten. De boot Tessel—Den

*Tafeleenden zijn elke strenge vorstperiode minder gaan overwinteren.
Foto: F. P. J. Kooymans*

Helder moest terugkeren naar Den Helder vanwege al het drijfijis. De veerboot van Ameland (Schiermonnikoog) naar het vasteland was toen al 14 dagen gestaakt. De hele Waddenzee was één dichte ijsmassa. Op 20 jan. waaide de wind opnieuw vrij krachtig uit oostelijke richtingen. Ook op 21 jan. stond er een flinke wind: oost en 4 B. Er kwam steeds méér ijs voor de kust. De 22e jan. zwakte de wind flink af en ging er hier en daar zelfs windstilte optreden. De watertemperatuur was nu al gedaald tot 0° C. op het Lichtschip Terschellingerbank, terwijl hij op het Lichtschip Tessel -1° , op de Goeree eveneens 0 was.

De 23e jan. was er zwakke wind uit wisselende richtingen en vaak windstilte. De volgende dag woei de wind uit westelijke richtingen, evenals de 24e en de 25e. Er was nu door de weinige wind en golfbeweging een geweldig ijsveld ontstaan, dat vooral op 26 en 27 jan. tot aan de horizon voor de kust lag. De 27e was de wind noord en draaide daarna naar N.O. richtingen. Het ijs ging nu langzaam maar zeker van de kust af drijven en was de 31e al weer een heel eind weg. Door het ijsveld werden de omstandigheden voor pleisterende eenden en steltlopers onhoudbaar en ze moesten naar elders uitwijken.

De waarnemingen na 9 januari tot het eind van de vorstperiode, nu per soort gegeven.

Terwille van de overzichtelijkheid geven we nu de waarnemingen per soort en volgen daarbij de volgorde van de Avifauna van Nederland, gegeven door de Commissie voor de Nederlandse Avifauna in Ardea 1962. We verwijzen nogal eens naar de publicatie van Ed van Weerd: „Het Verversingskanaal in Den Haag”, „Het Vogeljaar 11, pp. 170-178, waarin men gegevens over de ons bezig houdende winter vindt en doen dit met de letters EvW. Gegevens zonder naam zijn van mezelf. Met Avifauna bedoelen we Dr. K. Waldeck: „Avifauna van 's-Gravenhage e.o.”.

Fuut. In zeer wisselend, klein aantal in het Verversingskanaal (EvW). 9 feb. 2 ex. rondvliegend tussen de havenhoofden; 22 feb. 1 ex. buitenhaven.

Kuifduiker. 29 jan. 1 ex Vkan. (= Verversingskanaal, ook hierna zo te noemen) (mevr. Fehr e.a.).

Dodaars. In zeer gering aantal in het begin van de vorstperiode in het Vkan. Vanaf ± 15 jan. niet meer.

Aalscholver. 5 ex. bij Lekkerkerk op 3 feb. (mevr. Fehr).

Blauwe reiger. 9 jan. 1 ex. uit zee tussen de havenhoofden binnenkomend (wind N.O., 3 B.); 16 jan. in totaal + 40 ex. op de grens Den Haag—Wassenaar en ± 15 op Ockenburgh (Dr. Carrière in toespraak); 17 jan. 1 ex. uit zee tussen de havenhoofden; 19 jan. 1 ex. in vak 1, Vkan.; 23 jan. 1 ex. vliegend tussen de havenhoofden, 3 ex. in Zuiderpark; 3 feb. 4 ex. in Zuiderpark vliegend; 6 feb. 5 idem en 14 feb. nog 1. Op 24 feb. ondanks strenge vorst opeens 60 ex. in de Madepolder, Loosduinen (Middelman). Vermoedelijk uit Groot Brit-

tannië gekomen, op 23 feb. was bv. te Aberdeen de maximum-temperatuur $\pm 7^{\circ}$ C.

Roerdomp. 1 in Vkan. gevangen. Is gestorven (EvW).

Eenden. Ook na 8 jan. werd door mij geen nadruk gelegd op het determineren van eenden, ook al ging ik nu wel de havenhoofden op. Zangvogels bleven ook nu hoofdzaak. Op de navolgende data werden nog trekkende eenden waargenomen, die niet nader werden bepaald.

11 jan. 1645-1720 strand Westduinen: 40/4 // Z.W., 10/2 // N.O.

12 jan. 1320-1400: 4 Z.W.

16 jan. 0855-9000, 2 // Z.W.; 1330-1400: 2 // Z.W.

19 jan. 1430-1600: 7 // Z.W.

26 jan. 1, Z.W. Kijkduin.

14 feb. bij lichte vorst en opgelopen temperatuur ± 30 Noord naar de kust in Den Haag.

Wilde eend. Vele honderden in het Vkan. (zie EvW). Ook veel in andere open kanalen en singels te Den Haag. Geen trek op zee gezien na 8 jan. Op 11 jan. waren er 's nachts om half vier eenden te horen, die rondvlogen boven de stad. Dit was zeer ongewoon tijdens de vorst. Waarschijnlijk lokale beweging. Op 26 jan. 3 ex. Kijkduin en 3 ex. evenwijdig aan de kust N.O.

Toppereend. De 11e jan. zwom er al een flinke troep van ± 70 ex. ten zuiden van het Zuiderhavenhoofd, meest deze soort. De 13e wel 200. De 14e waren er alleen maar wat toppers in vak 1 van het Vkan., enkele tientallen verderop in het kanaal nog niet. Op 16 jan. zat de grote troep tussen de havenhoofden, ongeveer 200, terwijl een groep van ± 150 ten zuiden ervan zwom. Hierbij waren ook vrij veel kuifeendjes en meerkooten. Het strand aan beide zijden van het Vkan. was toen nog niet bevroren. Een flinke

ijswal was verder overal op het strand aanwezig. De 17e was de havenmond vol drijfij. Nu waren haast alle eenden hier weer weg. Totaal ± 200 , wat op voortdurende wegtrek wijst. De 18e zat de gehele troep aan het uiteinde van het Zuiderhavenhoofd, omdat het drijfij nu overal vóór het strand lag en al gedeeltelijk aaneengevoren was. In de havenmond nog 35 ex. Op 19 jan. zaten maar enkele toppers meer buiten en sommige waren stervend of reeds dood. De grote troep was nu naar binnen, dus in het Vkan. gegaan. Op 21 jan. was er heel wat heen en weer gevlieg, vooral tussen strand en Vkan.; er was nu weer wat open water bij het havenhoofd. Sommige dieren kwamen nog ver uit zee, o.a. 9/1. Verder gingen 49/5 N.O., mogelijk verkeerde trek en 29/2 Z.W. Op 22 jan. zaten tussen het eerste strandhoofd en de mond van het Vkan. ± 100 toppers, er was opnieuw veel heen en weer gevlieg, een troepje van 8 ging eerst Z.W. en naarna neer. Echte wegtrek was er niet, alles was ijs buiten de mond van het Vkan. De 23e was er in het geheel geen open water meer buiten het Vkan. Vele toppers vlogen nu en ook de 24e heen en weer, ook langs het kanaal. Op 25 jan. waren er in vak 1 tientallen toppers aanwezig. Zelfs de uitloop van het Vkan. in zee was ijs geworden, zodat nu ook de daar altijd azende meeuwschaar ontbrak. Zo bleef het enige dagen. De 30e was het ijs enigszins weggedreven en was er opnieuw open water, zodat weer 8 ex. zwommen. In het Vkan. zaten er ook steeds veel toppers, die hun duikeendenmanieren ten dele vaarwel hadden gezegd en net als de andere eenden het brood leerden opvangen of het van de oppervlakte van het water oppikten. Op 2 feb. was er weer de gewone troep, doch

Man brilduiker in Scheveningse buitenhaven.

Foto: F. P. J. Kooymans

slechts 35 ex. bij het Zuiderhavenhoofd, w.o. ook kuifeendjes en brilduikers. Deze troep telde 4 feb. 50 ex., 9 feb. 6, 11 feb. 3, 13 feb. bij lichte vorst ± 100 (meest kuifeendjes), 17 feb. 11, 19 febr. 100 (meest toppers), 22 febr. 50, 28 feb. 70 ex. Of deze verschillen in de aantallen bewerkstelligd zijn door trek of door uitwisseling met het Vkan. is onzeker. Waarschijnlijk speelden beide factoren een rol.

Kuifeend. Deze was reeds vóór het begin van de derde vorstperiode in flink aantal in het Vkan. aanwezig. In meerdere of mindere mate zwommen er ook altijd tussen de troep toppers „buiten”, zelden, bv. 13 feb. vormden ze het leeuwenaandeel van de troep. Ook zij vlogen vaak heen en weer. Voor de aantallen zie men EvW. Trek op 16 jan. nl. 6 Z.W. en op 21 jan. 20/3 Z.W.

Tafeleend. In klein aantal in Vkan. Zie EvW. Soms enkele buiten bij de „troep”, bv. 18 jan. 3 ex. Ook elders aanwezig, bv. in de Troelstrakade.

Witoogeend. Van midden jan. tot aan het eind van de vorst begin maart 2 ex. in het Vkan.

Brilduiker. In wisselend aantal in

het Vkan. Zie EvW. Op 11 jan. 7 Z.W. trekkend langs de kust, evenwijdig. Soms bij het Zuiderhavenhoofd in enkele exemplaren aanwezig, ook wel rondvliegend, bv. 11 feb. een troepje (Regeer).

Grote zeeëend. Op 11 en 12 feb. 1 ex. bij het Zuiderhavenhoofd (Regeer).

Zwarte zeeëend. 16 en 18 jan. 1 ex. op zee vóór het Zuiderhavenhoofd; 20 jan. 9/3 ex. Z.W.; 21 jan. 6 ex. // kust N.O.; 11 feb. 4 ex. bij het Zuiderhavenhoofd (Regeer).

Grote zaagbek. Slechts 1 ex. in het Vkan. gesignaleerd (EvW). 18 jan. 25 ♂♂ // Z.W. (mevr. Fehr); 19 jan. 5 ex. // Z.W. (4 ♂♂ en 1 ♀).

Middelste zaagbek. In wisselend klein aantal in Vkan. (zie ook EvW), 9 jan. 2 ex. // kust Z.W.

Nonnetje. In wisselend klein aantal in Vkan. Zie ook nu voor de preciese aantallen EvW.

Bergeend. 20 jan. 1 ex. cirkelend Zuiderhavenhoofd; 3 feb. 1 ex. bij Waterpartij; 17 febr. 1 ex. ver op zee. Maximaal 2 in Vkan., vanaf 15 jan.

Gans species. 15 jan. 17 donkere ex. // Z.W.; 22 jan. 15 ex. // Z.W.

Grawwe gans. 13 jan. 100 ex. Haringvliet bij Numansdorp (G. Middelma).

Kolgans. 13 jan. 200 ex. Haringvliet Bij Numansdorp (G. Middelma); 9 feb. 9 Kijkduin (J. A. Nijkamp).

Rietgans. 1 ex. // N.O. op 27 jan., toen de temperatuur overdag een paar dagen om het vriespunt was. Eerste week feb. 12 ex. in Madepolder (Avifauna).

Kleine rietgans. 9 feb. 26 ex. in de Madepolder (Avifauna).

Brandgans. 13 jan. 7 ex. Numansdorp aan het Haringvliet (Middelma); 20 jan. 10 ex. Monster (mevr. Fehr); 12 feb. 12 ex. Madepolder (Avifauna).

Rotgans. 13 jan. 8 ex. duinplassen-

gebied (Avifauna); 24 feb. 13 ex. naar het N.O. // aan de kust te Monster (Middelma).

Zwaan species. 13 jan. 2 ex. // Z.W. op zee; 15 jan. ± 40 ex. // Z.W. op zee, ver weg; 19 jan. 14/2 op zee // Z.W.; 1 feb. 15 land in Z. (mevr. Fehr) over Scheveningen.

Knobbelzwaan. In Vkan. 1 ex. op 15 jan., later meer, maximaal 6. Er verbleven er enige tot het eind van de vorstperiode; 17 jan. 3 ex. // Z.W. op zee; 20 jan. 8/2 // Z.W. (Koppert). Op de middag 12 geruime tijd te Scheveningen in zee zwemmend, later // Z.W. vertrekkend.

Kleine zwaan. In jan. in het Vkan.; 23 jan. in de Soestdijkse kade (Avifauna).

Buizerd. Algemener dan anders, later in de vorstperiode. 26 jan. 1 op spreuwen jagend op de slaapplaats Ockenburgh; de 27e 2 in Meyendel (Kooymans); 3 feb. 1 boven de Waterpartij; 17 feb. 1 boven het Zuiderpark.

Sperwer. Enkele malen spreuwen slaande langs het Vkan. (EvW).

Havik. Heeft overwinterd op Ockenburgh (Avifauna).

Torenvalk. Veel meer boven de stad dan normaal, doch pas in februari. 3 feb. 1 ex. Rosarium (Rasmussen); 5 feb. Vkan. (id.); 6 feb. 1 ex. Zorgvliet (id.); 7 feb. 1 ex. Westduinen (mevr. Fehr); 11 feb. 2 ex. in West; 13, 14 en 17 feb. 1 dito.

Fazant. Concentreerde zich op speciale voerplaatsen, bv. bij de stortplaatsen in Westduinen. Kwam ook veel bij de huizen.

Waterral. 5 ex. brachten de winter door in de vijver van Meer en Bos (Jaarverslag Vogelbescherming's-Gravenhage e.o.). Hetzelfde door 2 ex. in Bosjes van Pex (mevr. v. d. Kuyp).

Waterhoen. In klein aantal overwinterend, vooral Vkan. Ook elders,

bv. Ockenburgh; daar en elders ook op voerplaatsen bij zangvogels.

Meerkoet. Vele honderden in Vkan. en elders in allerlei open kaden e.d. in de stad. Meestal in niet groot aantal op zee bij de havenhoofden en/of in de havens van Scheveningen. Merkwaardig was de aanpassing, om voedsel te pakken te krijgen tegenover de steeds azende en rovende meeuwen. Massaal, lichaam aan lichaam, alle bekken naar boven gericht, repten ze zich onmiddellijk naar alle plaatsen, bv. bruggen, waar brood e.d. gestrooid werd. Op die manier viel het voedsel altijd wel in een meerkoetsnavel en hadden de meeuwen weinig kans het af te pakken.

Scholekster. 9 jan. In vak Vkan. 8 ex.; 11 jan. 1645-1735 30 ex. // N.O.; 12 jan. 1320-1400 1 ex. Z.W., 40 id., maar neer op een strandhoofd; 14 jan. 4 ex. op strand bij Zeehavenhoofd; 17 jan. 11 ex. // Z.W. 1640-1725; 18 jan. 11 ex. // Z.W. en neer op strandhoofd; 19 jan. 1430-1600, sterke trek zet in: 752/18 ex. // Z.W. en 11/1 // N.O., 1 zit op het strand. Op deze dag begon waarschijnlijk de grote uittocht uit het Waddengebied, omdat de verijzing te ver was voortgeschreden. Dit was na vier dagen met te De Bilt een minimumtemperatuur beneden -15° C. (10-13 jan.), afgewisseld door drie dagen met een minimum beneden de -10° , daarna kwam de 17e met -15° , de 18e met -18° C. De 19e was de kou verbonden met een harde N.O. wind, waardoor de kou nog veel intenser werd. 20 jan. 1120-1220 2009/37 ex. // Z.W. Deze trek ging de hele dag volgens berichten van anderen onverminderd door. Minstens tot 1615 (mevr. Fehr); 21 jan. 1235-1315 nu slechts 16/1 // Z.W.; 22 jan. De trek duurt voort: 1220-1235 200/10 (Koppert); 1430-15 260/4 (mevr. Fehr);

1650-1710 500/10 (Koppert). Om 1715, zie ik nog 30/1 // Z.W. dan tot 1745 niets meer, een hernieuwd bewijs dat met zonsondergang de trek stopgezet wordt. Een groep van 35 pleistert op het strand bij het Zuiderhavenhoofd. 23 jan. 1350-1435 op het duin bij Vkan., vak 2, 3 ex., verder 38/2 doortrekend op het strand // Z.W. 24 jan. 1400-1600 geen trek meer (mevr. Fehr). 25 jan. 1230-1300 geen trek, 10 ex. Vkan., vak 1 (mevr. Fehr). 26 jan. 1 ex. tussen ijsmassa's strand Kijkduin; 27 en 28 jan. 3 ex. Vkan., vak 1; 30 jan. hier nog 2, daarna weg; 3 feb. 11 pleisterend op het strandijs; 11 feb. 30/1 // N.O. na opgelopen temperaturen overdag tot enkele graden boven het vriespunt vanaf 7 feb., vooral in Engeland. Daarna hele maand niet meer waargenomen.

Kievit. In januari en februari geheel weg geweest. De eerste twee zag ik op 7 maart W.Z.W.-O.N.O. trekkend, nadat het op 5 maart voor het eerst niet meer vroor.

Steenloper. Bij het Zuiderhavenhoofd waren de volgende aantallen aanwezig: 9 jan. 5; 12 jan. 2; 13 jan. 2; 17 jan. 4; 18 jan. 5; 19 jan. 2 en 40/2 // Z.W. trekkend; 20 jan. 1; 22 jan. 9; 23 jan. enkele; 25 jan. 1; 27 jan. 1; 28 jan. 10 op het ijs; 9 feb. (overdag wat dooi) 1 en 5 // N.O.; 13 feb. 14/2 // N.O., doch nu waarschijnlijk verkeerde trek vanwege nieuw opgetreden vorst. Van 15-28 feb. geen meer gezien; de 28e alleen weer gehoord; soms ook in het Vkan.; 9 jan. vak 1, 7 ex.; 27 jan. vak 1, 2 ex.; 3 feb. 3 ex. in vak 2 bij brug Nieboerweg; 17 feb. 3 in vak 2; daarna niet meer.

Wulp. Deze soort kwam alleen op de trek voor. Hij pleisterde niet in het gunstige strandgebied bij het Vkan. en de havenhoofden. 18 jan. 16/2 // Z.W.; 19 jan. 31/2 //

Z.W.; 22 jan. 50/1 // Z.W.; 27 jan. 20/1 ± west in Meyendel (Kooymans).

Tureluur. Op het strand bij het Zuidoerhavenhoofd: 7 jan. 2 ex. // Z.W.; 8 jan. 6 ex.; 9 jan. 10; 12 en 13 jan. 1; 17 en 18 jan. 2; de 19e 1 ex.; 20 jan. 1 ex. en 1 // Z.W.

trekkend; 2 // N.O. verkeerd; 23 jan. 3 ex. Daarna niet meer. In vak 1, Vkan. op 9 jan. 15 ex.

Griël. 21 feb. 1 ex. op het strand bij de Schev. haven (Avifauna). Er was sedert enkele dagen dooi in Midden-Europa, Frankrijk en Engeland. (Wordt vervolgd.)

Bij het Bibliografienummer (november 1964 Nr. 10)

De lezers van *Natura* moeten dit en volgende nummers maar goed bewaren. Goede bibliografische overzichten ziet men niet elke dag. De mensen die literatuur-opgaven bij boeken moeten maken geloven het meestal wel, en hun uitgevers sturen er een juffrouwte op af, en dat juffrouwte komt dan bij ons terecht, en omdat ze aant het alfabet niets weet aan te vangen, is het tenslotte een bibliotheek-assistent die de bibliografie maakt bij het boek van Prof. Zus of Dr. Zo¹⁾.

Bibliografische overzichten hebben een tweeledig nut. Zij verschaffen de gegevens die nodig zijn om een boek in een bibliotheek te *lenen*. Onze grote bibliotheken eisen, wanneer het boek niet in de bibliotheek zelf voorhanden is, maar van elders moet worden aangevraagd, opgave van auteursnaam plus voorletters, boektitel, jaar van uitgave plus plaats van uitgave. Dat laatste enkel uit sleur. Want de plaats van uitgave is praktisch van geen belang wanneer u een boek in een boekhandel wilt *aanschaffen*. Wel de naam van de uitgever (dat is niet de naam van de editor die zich op de tekst heeft uitgesloofd). Weet u de naam van de uitgever, dan kan de bestelling terstond op de post, want de boekhandelaar weet waar die uitgever woont. Maar weet u die niet, dan kan er een bibliografisch apparaat voor nodig zijn waarover niet elke boekhandel beschikt. De uitgeversnaam kan ook, voor wie zijn ogen de kost geeft en zijn verstand gebruikt, een aanbeveling of een waarschuwing zijn. Met het formaat en het aantal pagina's en de prijs is ook de uitgeversnaam een gegeven waarmee men zich een voorstelling van een boek kan vormen.

Indien u op vakgebied literatuur zoekt, maar u weet niet precies wat, wendt u zich dan nimmer tot een boekhandelaar, maar altijd tot een specialist, of stelt u zich in een grote bibliotheek op de hoogte van wat er op dat gebied bestaat. De catalogus van een bibliotheek is voor iedereen, ook voor niet-leden, toegankelijk. Vage bestellingen aan de boekhandel gedaan, zoals 'een alpenflora' of 'een paddestoelenboek in de Franse taal' komen, met de nodige vertraging, bij ons terecht, en de assistent kan u wel vertellen wat de laatste druk van Hegi is of waar u Linnaei *Genera Plantarum* moet bestellen, maar hij is geen expert en kan geen boeken beoordelen of aanbevelen die hij niet kent.

Tenslotte: dat wetenschappelijke literatuur vaak zo moeilijk te achterhalen is, daaraan zijn mede de wetenschapsmensen schuld. Men behoorde eigenlijk van elke publicatie die men doet, zeker als die voor rekening van een research-instituut gedrukt wordt en geen eigenlijke uitgever heeft en niet in de handel komt, een exemplaar te zenden aan de centrale bibliografische instantie in het land. Dat is voor Nederland: Brinkman's Catalogus, p.a. Uitgeverij Sijthoff, Leiden. Men kan daarmee confraters-specialisten in de hele wereld een hoop vruchteloze moeite besparen.

F. van den Bosch,

assistent aan de Bibliotheek van de Vereeniging van de Boekhandel. Nieuwe Prinsengracht 57, Amsterdam-C.

¹⁾ Noot van de redactie.

De heer Van den Bosch zal de hier geschetste wijze van werken wel uit ervaring kennen, maar ik moet toch betwijfelen of dit wel altijd of zelfs vaak opgaat. Voor zover mij bekend maken wetenschapsmensen toch altijd een nauwkeurige literatuurstudie, voor zij iets publiceren.

P. v. R.

Zie ook blz. 16.